

AZ EURÓPAI UNIÓ AGRÁRRENDSZERE

Halmai Péter (szerk.) (1995)

Mezőgazda Kiadó, Budapest, 303 o.

A Halmai Péter szerkesztésében megjelent könyv ugyan deklarálta „az agrár-egyetemen és főiskolákon javasolt tankönyv”, ami azonban nem azt kívánja jelezni, hogy kizárólag az agrár felsőoktatás számára készült. Szerkesztésénél, tartalmánál fogva kitűnően használható más, elsősorban közgazdasági és jogi jellegű felsőoktatási intézményekben is. A kötet átfogó témamegközelítése kézikönyv jellegűt kölcsönöz a tankönyv számára, s így tananyagként való felhasználása mellett hasznos lehet a külgazdasági illetve az agrárgazdasági kérdések iránt érdeklődő szélesebb olvasóközönségnek is.

„E munka – amely az FM európai felkészülési programjának keretében készült – nemzetközileg is példa nélküli vállalkozás. Régióink egyetlen EU-csatlakozásra készülő országában sem készült még ehhez hasonló tankönyv illetve kézikönyv.” – írja a könyv előszavában dr. Szerdahelyi Péter. Valóban, e hiánypótló mű átfogó, s egyben közérthető formában próbálja az EU agrárrendszerét, az európai integrációt agrármegközelítésből elemezni, s a súlypontokat az agrárösszefüggésekre helyezve egyúttal az EU-val kapcsolatos alapismereteket is összefoglalja. A kötet értékét növeli, hogy az alkotók a nemzetközi és hazai szakirodalom, dokumentumok és statisztikák igen széles körét dolgozták fel, igyekezvén hazánkban eddig még publikálatlan anyagokat, illetve „legfrissebbnek” minősíthető tudományos eredményeket is beépíteni.

„Az európai integráció meghatározó jelentőségű feltételrendszer a magyar gazdaság, a társadalom és szükségképpen az agrárium számára is.” – áll az előszóban. A nemzetállamok integrációja során mindig is külön hangsúlyt kapott az agrár-

gazdaság kérdése. E hangsúly jogosságát támasztják alá a nap mint nap hallható, az egyes tagállamok mezőgazdasági termelőinek különféle megmozdulásairól tudósító híradások éppúgy, mint az a tény, hogy az agrárstruktúra az EU egy sajátos, relatíve elkülönített alrendszereként működik. A magyar fél teljes európai integráció iránti elkötelezettsége külön kihívás elé állítja az amúgy is változó struktúrájú, piacgazdasági átalakulás útján járó, erőteljesen exportorientált magyar agrárgazdaságot. Ahhoz, hogy e kihívásnak megfelelhessen, alapvető az EU rendszerének, azon belül agrárrendszerének és annak (át)alakulásának fő irányait, lehetséges mozgáspályáit széles körben megismertetni.

Az elhangzottakkal összhangban kerül feldolgozásra az Európai Közösség megalkakulása, intézményi felépítése, céljai, valamint a közösségi jog alapjai az első két fejezetben. Végigkísérhetjük az integráció útját a Római Szerződéstől az Európai Unióig, megismerve az integráció intézményeit, azok működését és kapcsolatrendszerét. A közösségi jog, mint sajátos jogrendszer eltér a hagyományos nemzetközi jogtól mind jellegében, mind forrásaiban. A különböző nemzeti jogrendszerek közelítése, harmonizálása a jogharmonizáció keretén belül, annak sajátos eszközeivel valósulhat meg, s megfigyelhető egy nemzetek feletti jog, az ún. szupranacionális jog kialakulása, mely a közösségi mezőgazdasági politika esetében már működik.

A kötet tulajdonképpen hét fejezetben fogja át és elemzi konkrétan az EU agrárrendszerét. Az elemzés mással nem is kezdődhetne, mint az EU agrárrendszerének vázát alkotó, a Közösségek egyik legfontosabb és legbonyolultabb közös

politikájával, a Közös Agrárpolitikával. Az alapító Hatok megfogalmazta alapelvektől, a belső és külső nyomás hatására 1992-ben megreformált Közös Agrárpolitikáig. Az EK-agrárpiaci rendszer általános tárgyalása után a főbb agrárpiaci szervezetek egyenként kerülnek áttekintésre; az egész rendszer alapját képező gabona illetve szántóföldi növények piaci rendtartásaitól a tej, a marhahús, a sertés- és baromfihús, a bor, a zöldség és gyümölcs piaci szervezetén keresztül egészen a feldolgozott termékek szabályozásáig. Mivel a szervezetek jelentős módosulását hozta a GATT-megállapodás 1995-ös hatályba lépése, fontos a megállapodás fő intézkedéseit és az EU-piaci szervezetekre gyakorolt hatását is összefoglalni.

A Közös Agrárpolitika bonyolultsága és kiemelt szerepe a tagállamok sokszínűségével, a mezőgazdasági termelés természeti, gazdasági és társadalmi sajátosságainak, valamint a termelői és fogyasztói érdekek rendkívüli változatosságával függ össze. A teljes képhez, éppen ezért, hozzátartozik az egyes tagállamok agrárstruktúrájának összevetése, kiindulva a mezőgazdaság gazdaságban elfoglalt helyétől, a termelési tényezők sajátosságainak, a gazdaságok és a termelés szerkezetén át egészen az agrár-külkereskedelem szerkezetéig.

Gyakorlati értelemben is rendkívül fontos kérdésekkel foglalkoznak a kereskedelmi feltételeket, szabályozási és igazgatási rendszert ismertető fejezetek. Az agrártermék-értékesítés piaci struktúrájának megismerése mellett alapvető a kereskedelem technikai akadályainak elhárítása céljából az agrártermékek és élelmiszerek szabályozási rendszerének és minőségbiztosítási módszereinek ismerete, valamint a Közösségek állat- és növényegészségügyi előírásainak és igazgatási rendszerének feldolgozása.

A könyv utolsó része a magyar-EU változó-változatos kapcsolatának agrárvonatkozású fejezeteit tekinti át. Értékeli a magyar agrárkereskedelem Európa nyugati

(de nem elfelejtve a keleti!) feléhez fűződő viszonyának alakulását, és ezáltal világossá válik az Európai Megállapodások formájában megkötött társulási szerződés jelentősége is. Az a jelentőség, melyet a viszony rendezettsége, viszonylagos egyértelmősége, a kínált lehetőségek köre és mértéke nyújt. Egyúttal felszínre hozva azokat a szervezetbeli, szervezési és vezetési, irányítási hiányosságokat és eltéréseket is, melyek a kapcsolat folyamán hol közeledtek, hol távolodtak, de mindvégig jelen voltak és vannak. Jelen vannak olyannyira, hogy a Megállapodás keretében a Közösségek nyújtotta preferenciák kihasználására sem képes a magyar fél; a külkereskedelmi egyenleg tekintetében kiemelkedő jelentőségű magyar agrárkivitel többlet aránya folyamatosan, a Megállapodás aláírásától pedig – paradox módon – drámaian csökkent. Nem érvényesül a természetesnek gondolt egyértelmű kapcsolat a piacra jutási feltételek és a tényleges exportteljesítmények között sem. Egyetlen pont felé mutat mindez, mégpedig a belső feltételek sürgős rendezésének szükségességére, mindenekelőtt egy valóban orientáló agrárpolitika megalkotásával és egy mezőgazdasági érdekelttségű piaci intézményrendszer kiépítésével. Mivel az EU piacaira kikerülő magyar mezőgazdasági és élelmiszeripari termékeknek rendkívül éles versenyhelyezettel kell számolniuk, kiemelkedő jelentőségű a harmonizáció megteremtése a Közösség termelési és minőségi előírásaival, mely új szabályok, politikák és gyakorlat átvételével, új jogintézmények és fogalmak megismerésével és bevezetésével jár.

Annak ellenére, hogy a kvóták csak részlegesen kerültek kihasználásra és így a kedvezmények tényleges hatásai jóval korlátozottabbak az eredetileg remélnél, e preferenciák segítettek a magyar export piacon maradását akkor is, ha annak nagysága egészében csökkent.

Az EU-hoz való csatlakozás szándékának hivatalos kinyilvánításával erősen

meghatározottá vált a magyar mezőgazdaság és élelmiszeripar, de egyben az egész ország fejlődésének útja is. Az integráció a társadalom és a gazdaság egészére átforgató erővel hat. A külföldi szaktudás, technika, tőke szabad áramlása, a nemzetközi gazdasági folyamatokba történő beilleszkedés, a különféle hátrányos megkülönböztetések megszűnése, a gazdaság modernizálódása. Mindez jótékony hatással lenne az ország gazdasági egyensúlyára, a gazdaság növekedésére, a foglalkoztatási és regionális problémákra, tulajdonképpen az életszínvonal növekedésére. Természetesen e jótékony áramlások a magyar agrárgazdaság feltételeit is befolyásolják. Nem szabad azonban elfelejteni, ahhoz, hogy az „integrálódottság” előnyeit, jótékony hatásait élvezhesstük, hogy addig egyáltalán eljuthassunk, számos áldozatot, fájdalmas áldozatot kell hozni. És az áldozatok nem kis száma a magyar

agrárgazdaságot fogja tovább gyengíteni. Ahhoz viszont, hogy az ágazat e számos korlátozás és „vérvettség” mellett is jelentőségének megfelelő szerepet kapjon, a csatlakozás küszöbére olyan állapotot kell teremteni, hogy a Közösségen belülről kerülve a nemzeti agrárpolitika döntési szabadságának korlátozása idején erős, versenyképes, a követelményekre rugalmasan és sikeresen reagálni képes agrárágazat legyen.

Mivel a kötet az 1994. december végi helyzetet tükrözi, viszont az európai integrációs folyamat konkrét viszonyai, szabályai rendkívül gyorsan változnak, az e könyvben foglaltak egyfajta „kulcsot” adhatnak a Közös Agrárpolitika és az ahhoz kapcsolódó újabb, olykor rövid időn belül is módosuló új jelenségek megértéséhez, rendszerbe illesztéséhez.

Csató Péter

ÁTALAKULÓ MAGYAR MEZŐGAZDASÁG

INFO-Társadalomtudomány 36.

Kissé rendhagyó módon most nem egy megjelent könyv, hanem egy folyóirat – Info-Társadalomtudomány 36. száma – ismertetésére kerül sor. E szám fontosságát tartalma indokolja. Az átalakuló mezőgazdaságról (1990-től napjainkig) kevés olyan tudományos mű ad hiteles információt, mint e folyóirat, amely igen széles vertikumban foglalkozik a mezőgazdaság jelenével, jövőbeni kilátásaival.

A változásokat, változtatási törekvéseket nagy mértékben meghatározó olyan okok is, amelyek a közel, illetve a távolabbi múltban gyökereznek. Erre hívja fel a figyelmet Sipos Aladár: A magyar mezőgazdaság öröksége és jelene c. tanulmányában. A szerző egészen 1945-től figyelemmel kíséri és az olvasó elé tárja a téma

szempontjából fontosnak tartott fejlődési irányokat. Konkrét számadatok szólnak az adott időszak termelési színvonaláról, a gépesítettség arányáról, a kis- és nagygazdaságok eredményes együttműködéséről, továbbá a 80-as évek elejére az állami támogatást elvesztő mezőgazdaság sorsáról. A 90-es évek változásait követően olyan számadatok is rendelkezésre állnak, amelyek azt mutatják, hogy a mezőgazdaság teljesítménycsökkenése csaknem azonos az 1938–39. valamint az 1946–47. évi termelés visszaeséssel. A problémák mellett olyan teendőkről is szó esik, mint pl. a hazai piac védelme, a főként Európai Unióból származó és magas exporttámogatást élvező termékekkel szemben, valamint az állami szerepvállalás, a támogatási